

Nyt sprog for praksisfagligheden

Opgaven

Opgaven

Der er behov for at udvikle et nyt sprog for praksisfagligheden, som kan skabe større gennemslagskraft i kommunikationen med forskellige målgrupper: unge, forældre, politikere, beslutningstagere og den brede offentlighed.

Formålet er at kunne formidle praksisfaglighedens unikke kvaliteter klart, nuanceret og slagkraftigt, særligt i lyset af den aktuelle politiske situation med forestående uddannelsesreformer.

Opgaven med at udvikle dette sprog handler om at identificere og udvikle pointer, begreber og forståelsesrammer, der kan styrke bevidstheden om praksisfaglighedens værdi – set fra erhvervsuddannelsernes eget perspektiv.

Formålet er også, at vi med dette sprog kan give empowerment til de fag og de faglærte, der desværre ofte har taget samfundets negative vurdering af dem til sig.

Sproget skal derfor udvikles i tæt dialog med dem, der udøver praksisfagligheden: Erhvervslivet, erhvervsskolerne, elever og lærlinge. Det skal afspejle, hvordan disse personer selv taler om deres arbejde og de kvaliteter, det indeholder, baseret på deres egne erfaringer og virkelighed frem for teoretiske rammer.

Der skal være fokus på de elementer af stolthed og glæde, som vi kan finde hos fagenes udøvere, således at det sprog, vi udvikler, gør det nemt at tale om praksisfaglighed og dens værdi tydeligt og selvsikkert.

En positiv definition af praksisfagligheden

Det er vigtigt at definere praksisfagligheden i sin egen ret, fordi den for nuværende ofte bliver defineret på to stærkt reducerende måder:

1. Den nyttefokuserende definition: Praksisfaglighed er det, vi må have mere af for at få flere unge til at vælge en faglært vej.

2. Den negative definition: Praksisfaglighed er det, der *ikke* er bogligt/teoretisk, det, der *ikke* er stillesiddende, og det, man "vælger", hvis ens karakterer *ikke* er høje nok til, at man kan komme i gymnasiet.

Den positive definition af praksisfagligheden beskriver de evner, de didaktiske metoder og den dannelse, som kendetegner praksisfagligheden. Den besvarer, hvorfor der er værdi i at bringe mere praksisfaglighed ind i uddannelsesystemet, hvis svaret ikke kun er, at vi vil skaffe samfundet flere faglærte.

Det er en sådan definition af praksisfagligheden, der er behov for, for at gøre praksisfagligheden til et *tilvalg*.

Indsigterne

Tre aspekter af praksisfagligheden ←

De praksisfaglige evner	Hvilke evner tilegner man sig, når man tilegner sig praksisfaglighed?
Den praksisfaglige didaktik	Hvordan tilegner man sig disse praksisfaglige evner?
Den praksisfaglige dannelse	Hvilke menneskelige egenskaber tilegner man sig, når man tilegner sig praksisfaglighed?

De praksisfaglige evner

De praksisfaglige evner

Meget ofte omtales praksisfaglighed som en bestemt didaktisk tilgang. I særdeleshed er begrebet brugt i samtalen om politiske ambitioner for folkeskolen:

“Begrebet praksisfaglighed er i første omgang en samlet betegnelse for de politiske ambitioner, der er beskrevet i aftalen om styrket praksisfaglighed i folkeskolen” (STUK og EVA 2019).

I vores analyse lægger vi et andet perspektiv på sagen, hvor praksisfaglighed *også* forstås som en række evner: Hvad er det man kan, når man har tilegnet sig et praktisk fag?

De næste indsigter handler om, hvad der kendetegner disse evner, og hvordan de bidrager til at mestre praksisfaglige problemstillinger.

1 Praksisfaglighed er *ikke* at svejse

Praksisfaglighed er summen af en lang række evner, men først og sidst er praksisfaglighed evnen til at imødekomme et behov.

At kunne svejse, udarbejde en behandlingsplan eller skrive en faktura er væsentlige tekniske færdigheder, men det er først, når disse færdigheder anvendes til at løse et konkret problem for et menneske i en virkelig situation, at praksisfagligheden folder sig ud.

Det er i mødet med virkelighedens behov – og alt der dertil hører af uforudsigelighed, krav og begrænsninger – at praksisfagligheden for alvor kommer til sin ret.

- Det er ikke evnen til at svejse, der gør smeden til smed, men hans evne til at sætte denne teknik i spil sammen med sin omfattende viden om og erfaring med at håndtere metal for at imødekomme de behov, der er på spil, når en vindmølle skal rejses eller en bro skal bygges.
- Det er ikke evnen til at måle blodtryk, der gør SOSU-assistenten til SOSU-assistent, men hans evne til at kombinere denne teknik med viden, omsorg, kommunikation og erfaring for at imødekomme borgerens særlige behov, individuelle ønsker, helbredstilstand og begrænsninger.
- Det er ikke evnen til at håndtere vareopfyldning, der gør detailassistenten til detailassistent, men hendes evne til at kombinere viden, teknik, forretningsforståelse og erfaring for at sikre, at varerne er tilgængelige og præsenteret på en måde, der gør det nemt for kunderne at finde præcis det, de leder efter, når de har brug for det.

2 Praksisfaglighed er professionalisme

Praksisfaglighed handler om at imødekomme behov, og en væsentlig praksisfaglig evne er derfor evnen til at kunne leve sig ind i virkeligheden for de kunder, borgere eller kollegaer, der har disse behov. Men mindst lige så væsentligt er dog evnen til at balancere disse menneskelige behov op imod arbejdets kvalitet og realiteternes begrænsninger.

Praksisfaglig professionalisme refererer til evnen til at tage ansvar og træffe beslutninger, der både imødekommer et behov, er realistiske og fokuserer på at opnå det bedst mulige resultat inden for rammerne. Der skal en kombination af dyb faglighed, empati og ansvarlighed til at navigere i følgende tre aspekter:

1. At kunne forstå og imødekomme behovene hos kunder, borgere eller kollegaer.
 2. At kunne balancere disse behov med begrænsninger som tid, budget og ressourcer.
 3. At finde æstetiske, praktiske og effektive løsninger, der opretholder høj kvalitet og tager højde for sikkerhed og etik.
- Tjeneren skal ikke blot servere mad, men aflæse gæstens ønsker og forventninger, samtidig med at hun sikrer, at køkkenets begrænsninger og bordets tidshorisont hænger sammen med en optimal serviceoplevelse.
 - Automatikteknikeren må, hvis hun skal reparere en rulletrappe i metroens myldretid, balancere behovet for en hurtig løsning med krav om sikkerhed, kvalitet og holdbarhed.
 - SOSU-assistenten må forstå borgerens behov for pleje og omsorg, men han skal også balancere disse mod tidsplaner, andre borgeres behov, og de ressourcer, der er til rådighed inden for den økonomiske ramme.

3 Praksisfaglighed er live problemløsning

De praktiske fag beskæftiger sig ofte med problemer, der kræver live problemløsning – hurtige beslutninger, som kun kan være hurtige, fordi de er baseret på indgående viden og erfaring.

Live problemløsning handler om at kunne tænke, mens man handler. At problemløse på denne måde betyder ikke, at analysen udebliver, det betyder blot, at alle problemløsningens faser (problemet identificeres, problemet defineres, problemet analyseres, der risikovurderes, forskellige løsninger vejes op imod hinanden og én af dem vælges ud) finder sted i tavshed og inden for meget korte tidsrum.

Evnen til live problemløsning fordrer, at man har sit fag - sine teorier, sine teknikker, sine metoder - dybt indlejret på ryggraden og forankret i hele kroppen som en ordløs viden.

- En kok er ikke en god kok alene fordi han kan filetere en fisk hurtigt, eller stege grøntsager perfekt. Det handler også om at være i stand til at håndtere, at grøntsagerne er overraskende små eller fisken en bars i stedet for en sandart.
- En receptionist kan ikke til en gæst, som har et presserende spørgsmål, sige: "ved du hvad, det skal jeg lige tænke lidt over. Jeg vender tilbage i morgen". Hvis han er dygtig, så har han en faglighed på ryggraden, der gør ham i stand til at handle han nu og her.
- En murer er ikke en god murer, hvis hun kun kan pudse vægge op under ideelle omstændigheder på en skole. Man er en god murer, når man kan håndtere, at omstændighederne dikterer hurtig handling- for eksempel hvis vejret pludselig skifter drastisk og mørtlen skal blandes på ny.

4 Praksisfaglighed er kroppen som forlængelse af hjernen

For at kunne mestre praksisfaglighed, er det nødvendigt, at man er trænet i at sans. Man skal være fortrolig med at bruge sin krop som et værktøj. Det er lettere sagt end gjort. Og det er ikke blevet lettere i dag, hvor en stor del af vores opmærksomhed er fanget af skærme, og hvor unge mennesker bruger størstedelen af deres folkeskoletid på at lære at være oppe i hovedet.

Derfor er det en særlig evne, man skal tillære sig at bruge kroppen som forlængelse af hovedet. Men det er samtidig helt naturligt for dem, der har gjort et praksisfagligt fag til deres eget.

Der er brug for denne kropslige, sansende, aktive brug af hjernen overalt i de praktiske fag.

- Når gulvlæggeren placerer brædder, er det med afsæt i teori om nivellering, men en teori, som har sat sig i hele kroppen, der fornemmer om brædderne ligger plant og i vater.
- Elektrikeren ved teoretisk, hvordan kabler skal trækkes og forbindes korrekt, men han ved også, hvordan det skal føles i hænderne, når ledningerne er trukket præcist, og kan bruge sin sans for modstand og spænding til at vurdere, om alt sidder, som det skal.
- Bageren ved teoretisk, hvad der skal til for at skabe det perfekte brød, men hun ved også, hvordan dejen skal føles under sine hænder og kan bruge sin sans for tekstur og spændstighed til at vurdere, hvornår den er klar til at blive bagt til det perfekte brød.

5 Praksisfaglighed er materiale-ekspertise

Håret, træet, stålet, kødet, melet og gæren, planterne, motoren, glasset, lasten, mælken, murstenen, plastikken, urværket, mennesket, elevatoren, kemikalierne, varen, elektronikken, ledningerne, papiret, læderet, tekstilet, asfalten, malingen, betonen, vandet og rørene.

Kontakten med og viden om materialet er en essentiel del af de praktiske fag. At håndtere materialerne kræver et højt niveau af teoretisk viden og en erfaring med at anvende den i praksis. Man skal både vide teoretisk, hvordan materialet reagerer, når man bruger bestemte teknikker, og man skal have erfaring med at udføre teknikkerne i virkeligheden.

Når man har materiale-ekspertise, så har man udviklet en evne til at tale materialernes sprog, man kender dem indgående og har en naturlig føling med deres kvaliteter, deres styrker og svagheder. Man ved, hvordan de reagerer på skiftende omstændigheder. Det der for lægmand bare er "kød", kan for slagteren kategoriseres på et utal af måder.

Det er især her, i materiale-ekspertisen, at der gemmer sig unikke evner, som udenforstående kan blive fascinerede af (netop fordi de ikke helt forstår det). Det er ikke uden grund, at sociale medier til tider flyder over med videoer af materialer, der bliver svejset, skåret, slebet, blandet, blendet og transformeret, så de fremstår på nye smukkere måder.

- Det er betagende at se på en snedker, der langsomt men sikkert forvandler et stykke træ til en stol.
- Det er fascinerende at se en glarmester skære og tilpasse glasplader præcist, så de passer perfekt ind i en ramme, som om materialet var formet til opgaven fra begyndelsen.
- Det er imponerende at se en lastbil med enorm last blive manøvreret gennem en snæver passage med få millimeters plads til alle sider.

6 Praksisfaglighed er rumlig intelligens

Praksisfaglighed handler ikke bare om hænderne, men også om at have et særligt blik. Det handler om rumlig intelligens: at kunne *forestille sig* i flere dimensioner. Det er en intellektuel øvelse, men en yderst praktisk anvendelig intellektuel øvelse.

Den dygtige faglærte ser ikke kun resultatet for sig, men også processen, materialet, kroppens og metodernes rolle i resultatet. Hun har lært at omsætte idéer til konkret praksis, og hun kan se for sig, hvordan forskellige elementer passer sammen i rum og tid. Hun har en indgående erfaring med materialer og med at tilpasse dem til virkeligheden. Hun forstår, hvordan de kan bearbejdes til noget funktionelt og æstetisk.

Denne evne tillader, at man kan lege og eksperimentere med den virkelighed, man vil forvandle, og at man kan forestille sig noget blive skabt, som man ikke har set før. Alle kan genkalde sig et hus, de har set før, men ikke alle kan se et hus for sig, som endnu ikke er bygget. Det er denne evne, der gør praksisfagligheden væsentlig for kreativitet og innovation.

- Frisøren kan se den nye frisure for sig i den uldtot, som barnet i stolen har på hovedet.
- Anlæggsgartneren kan se placeringen af nye træer for sig både som de vil se ud i dag og om 25 år.
- Logistik-assistenten kan forudse, hvordan transporttiden, lagerkapaciteten og ruteplanlægningen spiller sammen for at sikre, at alt når frem til tiden.

Den praksisfaglige didaktik

Den praksisfaglige didaktik

Tilegnelsen af praksisfaglighed sker gennem specifikke pædagogiske metoder, der groft sagt handler om at skabe en tæt forbindelse mellem læring og virkelighedens krav.

Den praksisfaglige didaktik kræver mere end blot undervisning i teknikker. Det kræver en form for læring, hvor tavs viden og mesterlære spiller en central rolle. De næste indsigter handler om, hvordan den praksisfaglige didaktik fungerer, og hvordan den bedst fremmer udviklingen af de praksisfaglige evner.

De handler også om, hvad det er for didaktiske elementer, som er væsentlige, hvis man vil undervise praksisfagligt i andre sammenhænge end på erhvervsskolerne.

7

Praksisfaglighed er læring via rollemodeller

Praksisfaglighed er ikke bare teknik, det er ikke bare viden, men derimod helheden af alle de evner, vi tidligere har nævnt. Der er ingen anden vej til at overlevere denne helhed end via rollemodellen eller læremesteren, som *viser* snarere end at forklare. Og gør det med passion, selvsikkerhed og overskud.

En af den praksisfaglige didaktiks mest væsentlige bestanddele er således læreren med **dobbeltkompetence**; som mestrer både et praktisk fag og det pædagogiske. Det teoretiske er et vigtigt element i læringsprocessen, men som en byggesten, der kan sættes i spil i den konkrete praksis, hvor man ser efter en faglig autoritet, øver sig, fejler, får vejledning, fysiske anvisninger, ser efter igen og øver sig endnu mere: "Prøv at holde den sådan her i stedet", "Prøv at stille reolen her, i stedet for der, og læg mærke til hvad det betyder for den, der går igennem butikken", "Prøv at føle dejen, som den er nu, kan du mærke, hvad den mangler?", "Er du sikker på, den vinkel er ret? Brug 3-4-5-princippet." og så videre.

Hvis den, der skal lære fra sig, ikke har den tavse, kropsliggjorte viden og erfaringen med virkelighedens krav i udøvelsen af et fag, så er der nødvendigvis noget, som går tabt i overlevering af faget til en elev - uanset, hvor dygtig denne lærer er til at forklare de dele af faget, som det er muligt at sætte ord på.

8 Praksisfaglighed er virkelighedens nådesløse feedback

For at der er tale om praksisfaglig didaktik, må der være tale om arbejdet med praksisnære problemstillinger - så tæt på virkeligheden som muligt og gerne midt i den. Det er væsentligt, fordi en stor del af læringen består i den nådesløse feedback, som kun virkeligheden kan give.

Praksisfagene læres bedst i en konkret, håndgribelig virkelighed, som ordløst taler klart og tydeligt for sig selv: Er snittet skævt, er vinduet i vatter, er fisken tør, spirer kornet, er borgeren utilpas, er varen solgt? Læringen finder sted i den konstante dialog mellem dine handlinger og virkelighedens svar derpå.

Det man erfarer, når virkeligheden giver feedback, er at man ikke bare slette sin handling "som i et word-dokument", og at der ikke er plads til forstillelse eller udenomssnak.

At lære via nådesløse feedback lyder hårdt, men det er lige præcis den samme utvetydighed, der er på spil, når tingene lykkes. Du er ikke i tvivl, når du har gjort det godt, og du kan gribe om, pege på og fremvise din succes. Fiaskoerne såvel som succesoplevelserne er en væsentlig bestanddel af læringsprocessen.

Man tilegner sig en praksisfaglighed netop ved at fornemme, forstå og have en læremester til at pege på, hvad der mangler, for at opgaven er løst, eller ved at mærke, hvordan det føles, når den er udført til perfektion.

9

Praksisfaglighed er aktiv deltagelse fra første minut

En af den praksisfaglige didaktisk særkender og styrker er den konstante vekselvirkning mellem teori og praksis: Teorien forstås i lyset af praksis, og praksis forstås i lyset af teorien. Teorien bliver et værktøj til at lykkes med sin handlen og et refleksionsredskab til at forstå og forbedre det, man allerede har gjort.

For at sætte denne dynamik i spil, må eleverne i praksisfaglig undervisning være aktivt deltagende fra første minut. Eleverne må have værktøj og materialer i hånden, blive stillet over for en virkelig (eller realistisk) praktisk problemstilling, bruge krop og sanser, prøve teknikker af og tage del i en proces.

Den aktive deltagelse fra første minut indebærer ikke, at man skal skubbes direkte ud i virkeligheden. I begyndelsen af læringsprocessen finder den sted som simulation, så der efterlades plads til fejl uden konsekvenser: I værkstedet, i rollespillet, i arbejdet med realistiske cases.

10 Praksisfaglighed er oplevelsen af at mestre

En væsentlig del af den praksisfaglige læringsproces drejer sig om oplevelsen af at mestre – et værktøj, et materiale, en proces, en teknik. At mestre kan lyde som et fikseret, endeligt punkt, der ligger for enden af en lang læringskurve. Men det fantastiske ved den praksisfaglige læringsproces er, at oplevelsen af at mestre kommer på spil i alle faser af indlæringen.

Oplevelsen af at mestre noget er nemlig relativ til dit sted i læringsprocessen. Din forståelse af, hvornår et resultat er en succes ændrer sig først i takt med, at du lærer faget at kende og forstår flere nuancer. Således findes der noget at lykkes med på samtlige niveauer på læringskurven.

Oplevelse af at mestre kan dukke op i folkeskoleelevens første Håndværk og Design-time, når eleven lykkes med at betjene en skruemaskine. Den kan også dukke op, når den erfarne butiksindehaver på 30. år bliver stillet over for en aldrig før oplevet problemstilling, som hun finder løsningen på.

Det er denne tilbagevendende oplevelse af at mestre, der giver det praksisfaglige en helt særlig motiverende aspekt: Virkelighedens nådesløse feedback giver dig succesoplevelser, hvad enten du er på stadie 1 eller 202 i din læringskurve.

Den praksisfaglige dannelse

Den praksisfaglige dannelse

Tilegnelsen af praksisfaglighed gør dig i stand til at løse virkelige problemer med materiale-ekspertise og rumlig intelligens på rygraden. Det har en helt åbenbar nytteværdi: Der bliver bygget broer, der bliver sået korn, der bliver repareret skibe.

Men praksisfagligheden har også en anden værdi: En værdi, som den har i kraft af *den måde at være i verden på*, der opdyrkes hos den, der tilegner sig den.

Vi har ikke bare “brug for flere smede”. Vi har brug for mennesker, som lærer at være i verden på den måde, som man lærer at være i verden på, når man tilegner sig praksisfaglighed.

De næste indsigter handler om, hvad der kendetegner denne måde at være i verden på, og hvordan praksisfagligheden opdyrker det.

11 Praksisfaglighed er mod til at fejle

En uundgåelig del af at lære at arbejde med virkelighedens nådesløse feedback, er at få en erfaring med at begå fejl og således har arbejdet med virkeligheden også et alment dannende aspekt. Man lærer at navigere i dem, når de sker, og oplever, at det ikke er verdens undergang, men et nødvendigt led i en udvikling. Man lærer også, at fejl ikke handler om, hvem man er, men hvad man gør.

At mestre evnen til at navigere i fejltagelser giver et mod og en uafrystelig selvtillid, som ikke kun gavner i konteksten af at være faglært, men også i konteksten af at være menneske. Modet til at fejle er et vigtigt værn mod overtænkning og handlingslammelse, og ikke mindst skaber det resiliens: en evne og vilje til at komme styrket igennem udfordringer og udvikle sig positivt på trods af modstand.

Denne evne er værdifuld for den enkelte, men den er også vigtig for skabelsen af et samfund med stærke og handlekraftige individer; virkeligheden er tiltagende hurtig, og tiden til at analysere problemer bliver kortere. Virkeligheden er også tiltagende utilregnelig, og forsøg på (teoretisk) at forudse den bliver sværere og sværere. At "være god til at være menneske" i en sådan virkelighed kræver, at man har den selvtillid, der skal til for at problemløse, mens man handler - uden at blive lammet af frygten for at fejle.

12 Praksisfaglighed er at høre til

Praksisfaglighed tilbyder en tydelig faglighed, som man kan identificere sig med og være stolt af.

Når man tager del i et skabende fællesskab, bliver ens rolle og bidrag uomtvisteligt. Tømreren ved, at hans arbejde med at opføre en bygning er en konkret og uundværlig del af en større helhed, som ikke kunne eksistere uden hendes specifikke indsats. Denne stolthed er ikke kun en personlig bedrift, men en del af en kollektiv faglig kultur, hvor alle forstår, hvad de hver især bidrager med.

At være en del af et fagligt fællesskab, hvor din rolle er klar, er en modgift til den rodløshed, som mange unge i dag oplever og mistrives i. Praksisfaglige fællesskaber giver en følelse af tilhørsforhold og mening, der rækker ud over individet – man arbejder sammen om noget større, og det fælles mål giver den enkelte retning. At kende sin plads i et skabende fællesskab og vide, hvad ens styrker er, giver ro; du ved, hvad du kan, og hvad du bidrager med.

Indsigterne

De praksisfaglige evner	<ol style="list-style-type: none">1. Praksisfaglighed er <i>ikke</i> at svejse2. Praksisfaglighed er professionalism3. Praksisfaglighed er live problemløsning4. Praksisfaglighed er kroppen som forlængelse af hjernen5. Praksisfaglighed er materiale-ekspertise6. Praksisfaglighed er rumlig intelligens
Den praksisfaglige didaktik	<ol style="list-style-type: none">7. Praksisfaglighed er læring via rollemødder8. Praksisfaglighed er virkelighedens nådesløs feedback9. Praksisfaglighed er aktiv deltagelse fra første minut10. Praksisfaglighed er oplevelsen af at mestre
Den praksisfaglige dannelse	<ol style="list-style-type: none">11. Praksisfaglighed er mod til at fejle12. Praksisfaglighed er at høre til

Appendix

Analysens centrale spørgsmål ✕

Hvad betyder praksisfaglighed?

Det gode og udtømmelige svar på dette spørgsmål indeholder også svaret på nedenstående spørgsmål:

- Hvad indebærer praksisfaglig didaktik?
- Hvad kan man sige om erhvervsuddannelserne, som fortæller noget om både frisøren, smeden og handelsassistenten, uden at det bliver indholdstomt?
- Hvad gælder for erhvervsuddannelserne, som ikke samtidig gælder for andre uddannelser?
- Hvorfor er det *ikke* praksisfaglighed, når en gymnasielærer giver sine elever en sav?
- Hvad er forskellen på praksisfaglig læring og teoretisk læring?
- Hvad er forskellen på *glæden ved* praksisfaglig læring og teoretisk læring?

Metoden ←

Kvalitativ interview-undersøgelse med lærlinge, lærere, administratorer inden for

- Byggeri
- Industri
- Transport
- Jordbrug
- Omsorgs- og velfærdsuddannelser
- Merkantile uddannelser

Det gav en masse data, som vi har gennemlyttet, transkriberet i relevant omfang og analyseret med klassisk kvalitativ metode. Det vil sige, at vi har ledt efter prægnante, overraskende og væsentlige pointer, som kan bruges til at løse den endelige opgave. Vi har også ledt efter tendenser, hvor beslægtede pointer optræder i flere forskellige interviews.